

Recenzje

Odmiany współczesnej nauki o polityce, red. Piotr Borowiec, Robert Kłosowicz, Paweł Ści-gaj, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, I, I, ss. 331; t. II, ss. 321.

W 2014 r. ukazała się interesująca książka z zakresu metodologii badań politologicznych. Są to studia i materiały dedykowane Profesor Barbarze Krauz-Mozer z Uniwersytetu Jagiellońskiego, poświęcający w swej działalności naukowo-badawczej dużo uwagi zagadnieniom metodologicznym. Bardzo wysoko oceniają działalność Profesor władze uczelni, które w liście gratulacyjnym podkreślają podziw dla Jej pasji dla nauki, przyczynianie się do budowy tożsamości dyscypliny – nauka o polityce. Zauważają, że organizatorzy konferencji zawsze chcieli widzieć ją w gronie referentów, co gwarantowało wysoki poziom konferencji i zapewniało dyskusję ważną dla konkretnego problemu badawczego, ale i dla jakości debaty publicznej.

W części wstępnej dwutomowego dzieła zamieszczono: List gratulacyjny Prorektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, List gratulacyjny Prezesa Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, *Tabula Gratulatoria*, prezentację sylwetki akademickiej pióra Profesora Krzysztofa Pałeckiego: *Barbara Krauz-Mozer, czyli metodolog, badacz, dydaktyk*, Bibliografię prac naukowych Barbary Krauz-Mozer, doktorantów wypromowanych przez Profesor Barbarę Krauz-Mozer oraz wiersz Konstantinosa Kawafisa, *Itaka*.

Charakteryzując biografię Profesor Barbary Krauz-Mozer, Profesor Krzysztof Pałeczki, napisał m.in. że kiedy nastał czas prawdziwej rebelii empiryzmu w naukach humanistycznych, w warunkach odchodzenia „starej”, często jeszcze przed-

wojennej profesury, szybko zachodzących awansów „młodych” uczonych z roczników czterdziestych, przez tę profesurę nieźle wykształconych, ale w wyniku długiej informacyjnej ideologii zafascynowanych „nowinkami” z Zachodu niekoniecznie dobrze osadzonymi w głębszej myśli filozoficznej, Profesor rozpoczęła swoją działalność naukowo-dydaktyczną. Zwróciła uwagę na konieczność w praktyce badawczej odwołując się do dorobku filozofii nauki oraz zagadnień metodologicznych. Zwróciła na siebie uwagę jako badacz zastanawiający się nad własną działalnością, nad celami, metodami i funkcjami społecznymi badań. Postrzegana jest jako swoisty „przewodnik po nauce” (nie tylko po politologii), jako metodologiczny „guru” obnażający bezwzględnie, ale zawsze tylko merytorycznie, nigdy personalnie, słabości naukowych osiągnięć kolegów, często już cieszących się niekoniecznie w pełni zasłużonym autorytetem i aplauzem; lecz także „wyławiających” z ich dorobku wszystko to, co poznawczo wartościowe, odkrywcze, osadzone na mocnych epistemologicznie podstawach. Zdolności logistyczne i perswazyjne, umiejętność zrozumiałego wyjaśniania wcale niełatwych, sformalizowanych i abstrakcyjnych koncepcji metodologii nauki, sugestywność wykładu i wreszcie, być może najważniejsza, autentyczność osobistego zaangażowania w przekazywanie treści były i są decydujące w pozyskiwaniu przez Nią niekwestionowanego, ponadprzeciętnego szacunku u studentów, zwłaszcza u tych, którym szczęśliwie udało się pod jej skrzydłami naukowej opieki i pomocy osiągnąć tytuły magistrów i stopnie doktorów (s. XV). W przestrzeni dydaktycznej, w której wyraźnie zaznaczyła swą obecność była postrzegana jako znakomita opiekunka, media-

torka i menadżer spraw różnych, a niekonwencjonalność sposobów ich załatwiania stała się nawet kanwą opowieści i anegdot. Surowa, bardzo wymagająca i pryncypialna w realizowaniu regulaminu studiów, a jednocześnie obdarzona nadzwyczajną wrażliwością i empatią wobec wszystkich kłopotów i osobistych trudności, nieprzejednana adwokatka spraw studenckich, broniąca przede wszystkim, w czym upatrywała zagrożenie, krzywdę lub niebezpieczeństwo ich dydaktycznych i socjalnych potrzeb.

Zauważa się, że w swych poczynaniach naukowych jest twórcą równie sceptycznym, jak i oryginalnym. Wskazuje się, że formułowanie teorii jest zawsze koniecznym, finalnym celem (uzasadnieniem, legitymizacją) dla badań naukowych, a stopień skuteczności ich późniejszych zastosowań, mniej lub bardziej jednoznacznie rozwiązuje problem rzeczywistej lub tylko pozornej naukowości. Nośne jest w dociekaniach intelektualnych Profesor pytanie – czy w politologii (w naukach społecznych w ogóle) samo przeprowadzenie poprawnie standaryzowanych obserwacji, wyartykułowanych potem w formie „czystej” deskrypcji, wystarcza aby uznać tak pozytywne rezultaty badań za „naukowe”? I czy w nauce w ogóle możliwa jest optymalnie obiektywna, pozbawiona luk i subiektywnych „wkreśłów” indukcja z tak pozyskanego zbioru danych? Jaka jest właściwe wartości poznawcza dedukcji? Czy tylko tautologiczna? Czy zatem generalizując, każda teoria z konieczności rozmija się mniej lub bardziej z „prawdą” ontologiczną?

W dorobku myślowym Profesor ujawnia się przekonanie, że czysta dyskrypcja jest niebezpiecznym dla procesu poznania i dla skuteczności praktyki mitem. Każdy opis bowiem jest w jakimś stopniu selektywny, a więc niezupełny. O jego wartości decyduje nie tyle „wierność odtwórcza”, ile ewentualna przydatność eksplanacyjna, a ta z kolei podlega zawsze ocenie uwarunkowanej przyjętą świadomą lub nie, aksjologią. Zatem jest zależna od tych wartości, których zamierzona realizacja stanowi uzasadnienie dla czynności badawczych. Żaden normatywny model teorii naukowej nie może rościć sobie pretensji do tego, że spełnia warunki jedynie jednego, jedynie „naukowego” i „ostatecznego” finalizowania procesu badawczego. Teorie naukowe (uznawane za naukowe) w ogóle należy traktować jako systemy tymczasowych wyjaśnień, ale ich zmien-

na trafność nie przekreśla możliwości spełnienia funkcji pragmatycznych.

Za szczególnie nośną wartość badań Profesor uznaje się propagowanie „świadomego metodologicznie” uprawiania nauk, nauk społecznych, politologii. Jest to też jej pasja dydaktyczna.

W tomie pierwszym teksty podzielono na dwie części, tj. pierwszą przygotowaną przez uczniów i doktorantów oraz drugą pt. „Odmiany teorii polityki i metodologii”. W tomie drugim wyodrębniono trzy grupy referatów, tj. „Odmiany historycznych badań nad polityką”; „Odmiany myśli i doktryn politycznych”; „Odmiany badań stosunków międzynarodowych”. Uczniowie i doktoranci przygotowali 14 referatów, które zaprezentowano w ładzie alfabetycznym nazwisk ich autorów, tj. 1. Piotr Borowiec, Konsekwencja twierdzenia że „to nie przedmiot konstytuuje teorię, ale teoria swój przedmiot” oraz czy badanie zjawisk politycznych może się obyć bez wstępnej teorii?; 2. Katarzyna Czajkowska, Regional governance – znaczenie nowego regionalizmu na polityce światowej; 3. Katarzyna Durkalec, Reżimy międzynarodowe dominującą formą międzynarodowej współpracy instytucjonalnej w XXI wieku?; 4. Joanna Gajda, Metody jakościowe w badaniach politologicznych – metoda obserwacji. Wybrane techniki obserwacji ich zastosowanie; 5. Magdalena Godowska, Wiedza naukowa w racjonalnym politycznym procesie decyzyjnym; 6. Adrian Gorgosz, O wartościach, ich „pomiarze” i „analizie” – refleksja metodologiczna; 7. Magdalena Kozub-Karkut, Global governance – nowa jakość w stosunkach międzynarodowych czy wyłącznie retoryka; 8. Małgorzata Kułakowska, Konstruowanie tożsamości za pomocą działań instytucjonalnych – możliwości i ograniczenia; 10. Łukasz Paw, Przesłanki rozwoju podejścia interdyscyplinarnego w naukach społecznych; 11. Iwona Reichardt, Ewaluacja jako element procesu politycznego uczenia się; 12. Jakub Sokołowski, Od dźwięku do filozofii języka. Gramatyka improwizacji jazzowej; 13. Paweł Ścigaj, Podejście ewolucyjne. Nowa perspektywa w badaniach politologicznych; 14. Justyna Woźniak, Metodologiczne aspekty badań nad sieciami społecznymi.

W części „Odmiany teorii polityki i metodologii” zaprezentowano 12 tekstów, tj. 1. Tadeusz Klementewicz, Poza kredowym kołem polityczności. Politologia jako wieloparadygmatyczna struktura wiedzy; 2. Filip Pierzchalski, Bezładna nie-

zgoda w rozbieżnościach analityczno-badawczych w nauce o polityce; 3. Jan Woleński, Nieostrość i definicje regulujące; 4. Michał R. Węgiński, O związkach inferencyjnych między twierdzeniami politologicznymi; 5. Jacek Kołodziej, Język jako problem poznania we współczesnych naukach o polityce – rozważania ogólnometodologiczne; 6. Roman Bäcker, Ekstremizm jako kategoria politologiczna; 7. Mirosław Karwat, O zakłopotaniu pojęciem manipulacji; 8. Andrzej W. Jabłoński, Monika Wichłacz, Perspektywa sieciowa w analizie władzy i polityki publicznej; 9. Teresa Sasińska-Klas, Analiza dyskursywna i jej zastosowanie w badaniach na gruncie nauk społecznych; 10. Andrzej Chodubski, Recenzja jako forma dyskursu intelektualnego a oceny monusowo-zoilogowe; 11. Jerzy Sielski, Polityczne wzory osobowości politycznej w polityce. Ideały a praktyka; 12. Aniela Dylus, Polityczne zaangażowanie uczonych. Perspektywa szkoły lwowsko-warszawskiej.

W części „Odmiany historycznych badań nad polityką” zaprezentowano 11 zagadnień, tj. 1. Jacek M. Majchrowski, Polskie *quasi* parlamentarne przedstawicielstwo polityczne 1939–1990. Szkice problemu; 2. Olgierd Grott, Instytut Badan Spraw Narodowościowych w Warszawie jako możliwy przykład polskiej instytucji badawczej zajmującej się kwestiami narodowościowymi; 3. Krzysztof Łabędź, „Solidarność” w świadomości społeczeństwa polskiego 1980–2013; 4. Wiesław Hładkiewicz, Renesans obywatela. Od historii politycznej do politologii; 5. Tadeusz Moldawia, Kryteria periodyzacji i główne okresy w dziejach systemu politycznego Polski XX wieku; 6. Ewa Myślak, Bank centralny w Polsce, Między niezależnością a demokratyczną kontrolą; 7. Karol B. Janowski, Media. Między misją a interesem. Analiza przypadku; 8. Marta Polaczek-Bigaj, System medialny w PRL a współczesny system mediów masowych – podstawowe zasady funkcjonowania; 9. Edward Olszewski, Polityka historyczna na forum Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej; 10. Agnieszka Małgorzata Kastory, Kryzys w brytyjsko-francuskich stosunkach na tle wydarzeń w Syrii i Libanie w latach 1945–1946; 11. Erhard Cziomer, Rola Ericha Honeckera w rozwoju politycznym Niemieckiej Republiki Demokratycznej w latach 1971–1989.

W części „Odmiany myśli i doktryn politycznych”, zaprezentowano 11 kwestii poznawczych, tj. 1. Dorota Pietrzyk-Reeves, O konstytuowaniu

związku i wolności w polskim dyskursie republikańskim XVI wieku; 2. Krzysztof Szczerski, Kryzys a demokracja. A może: kryzys demokracji?; 3. Zbigniew Block, Rola jednostki w procesie dziejowym – wybrane koncepcje; 4. Krzysztof Pałeczki, O typologii kandydatów na polityków; 5. Bogdan Szlachta, Czymże jest państwo? Uwagi o pewnym problemie występującym także w polskiej myśli politycznej; 6. Barbara Stoczewska, Naród i nacjonalizm w myśli politycznej II RP – kontrowersje wokół pojęć; 7. Marek Mankowicz, Giovanni Sartori, jako krytyk marksizmu; 8. Anna Citkowska-Kmilla, Freudowska i Plessnerowska wizja natury ludzkiej; 9. Błażej Sajduk, Pojęcia wojny i odwagi na polu walki i w świetle zmian wywołanych rewolucją w robotyce; 10. Piotr Kimla, Pozór realizmu. Uwagi na marginesie książek Piotra Zychowicza Pakt Ribbentrop–Beck i Obłąd’ 44; 11. Hieronim Kubiak, The American Dilemma. Siedemdziesiąt lat później.

W części „Odmiany badań i stosunków międzynarodowych”, zaprezentowano 11 referatów, tj. 1. Artur Głuszczyk, Rules of the game: A framework for analysis; 2. Irena Stawowy-Kawka, Wybuch albańsko-macedońskiego konfliktu zbrojnego w Macedonii w 2001 r. – uwarunkowania ekonomiczne; 3. Ewa Bujwid-Kurek, Instytucja Ombudsmana w zapisach konstytucji państw południowo-wschodnich; 4. Monika Banaś, Alegorie współczesnej Europy – kryzys finansowy „2008+” oraz jego konsekwencje dla państwa dobrobytu. Przypadek nordycki; 5. Ryszard M. Czarny, Daleka Północ obszarem współpracy państw nordyckich; 6. Józef M. Fiszler, Szanse i zagrożenia dla systemu transatlantyckiego w multipolarnym świecie. Aspekty politologiczne; 7. Jan Wikor Tkaczyński, Subsydiarność. Przyczynek do rozważań na temat paradygmatu we współczesnych relacjach społeczno-politycznych; 8. Teresa Łoś-Nowak, Państwo narodowe w Unii Europejskiej: między anatomią, asymilacją, adaptacją; 9. Tadeusz Młynarski, Problemy instytucjonalizacji zewnętrznego wymiaru polityki energetycznej Unii Europejskiej; 10. Bogusława Bednarczyk, Ewolucja europejskiego systemu ochrony praw człowieka w kontekście traktatu lizbońskiego; 11. Janusz Józef Węc, Ewolucja Europejskiej Współpracy Politycznej w latach 1970–1986.

Zaprezentowane studia i opracowania dopełnia Bibliografia, która jest sporządzona wybiórczo wobec szerokiego problemu, jakim są Od-

miany współczesnej nauki o polityce oraz Noty o autorach (o ich tytułach i stopniach naukowych oraz o afiliacji akademickiej).

Prezentację problemów otwiera myśl Profesor Barbary Krauz-Mozer, iż w obrębie współczesnej pluralistycznej politologii koegzystują i ścierają się najrozmaitsze orientacje teoretyczne, posługujące się niekiedy zasadniczo odmiennymi kryteriami naukowości. W kolejnych referatach dostarcza się tego egzemplifikacji, wyrażającej się w różnych przestrzeniach życia kulturowo-cywilizacyjnego. Przekonujące jest twierdzenie, że dla nauki o polityce najbardziej charakterystyczne są teorie średniego zasięgu, bowiem na poziomie wyższym konkurencją są dociekania makrosocjologii, a na poziomie mikro przede wszystkim psychologii. Przypomina się, że stała refleksja nad zakresem i granicami uprawianej dyscypliny jest bezwzględnie konieczna, stanowi ona jedno z narzędzi krytyki naukowej.

Wskazuje się, że przyjmowanie odmiennych założeń oraz występowanie różnych ujęć jest właściwe naukom o polityce niemal od ich zarania, wywołując liczne spory – od samego początku refleksja nad polityką była prowadzona z różnych punktów widzenia i w rozmaity sposób. Nauki o polityce przeżyły już kilka okresów, w których roszczenie pluralizmu było istotnym elementem debat metodologiczno-przedmiotowych.

Przekonywująco wskazuje się, że antynaturalistyczny profil nauk humanistycznych i społecznych ma kilka istotnych i praktycznych konsekwencji dla ich praktyki metodologicznej. Przedmiotem badań są tu nie tylko i nie tyle zjawiska, których cechy i zależności można uchwycić „same w sobie” z zachowaniem badawczego dystansu, ile zjawiska, spośród których znaczna część jest wytworem i przejawem rozmaitych konwencji kulturowych, uwikłana w ludzką świadomość, percepcję, w intencjonalność wyobrażeń i pojęć. Badacz humanista powinien pamiętać nie tylko o różnicach między definicjami realnymi a nominalnymi, ale również o tym, że nawet definicja realna nacechowana jest intencją badacza – bądź głównie poznawczą, kiedy chodzi o świadome określenie aspektu badań, bądź pragmatyczną i aksjologiczną (s. 383). Zwraca się uwagę na rozpoznawanie nauk humanistycznych i społecznych, na sięganie do doświadczeń badawczych, które już istnieją. Przypomina się, że w rozwoju naukowym ważną funkcję pełnią recenzje. Acz-

kolwiek momusowo-zoilowa recenzja pozostaje zwykle w społeczności z fundamentalnym powołaniem nauki – wolnością. Narzuca się w niej subiektywny ogląd rzeczywistości przez recenzenta bądź tzw. poprawność polityczną.

W badaniach politologicznych nośny jest problem polityki historycznej, co w istotnej mierze wynika z świadomego lub niewiedomego zainteresowania przeszłością. Istotną rolę pełnią w tym względzie media, które znajdują silne umocowanie w prawie (s. 83). Kształtujący się marketing polityczny ujawnia problem odpowiedzialności, jak też brak odpowiedzialności za obraz życia politycznego.

Poszczególne teksty są ważnymi ustaleniami badawczymi badaczy różnych przestrzeni życia publicznego, wskazanymi w kontekście metodologii badań nauk humanistycznych i społecznych. Wartość prezentowanej książki wyraża się, m.in. w: 1. ukazaniu współczesnej kondycji badań politologicznych w Polsce; 2. wskazaniu zaśluga, a w tym myśli metodologicznej Prof. zw. dr hab. Barbary Krauz-Mozer z Uniwersytetu Jagiellońskiego; 3. określeniu wagi przestrzeni metodologicznej w badaniach nauk politycznych na tle innych, pokrewnych dyscyplin naukowych w procesie przemian a w tym w rzeczywistości kształtowania polityki historycznej; 4. wskazaniu relacji między badaniami teoretycznymi w Polsce, a oswojeniem ustaleń teoretycznych wypracowanych przez politologów zachodnioeuropejskich.

Książka zasługuje na miano lektury podstawowej w badaniach politologicznych. Pełni ważną rolę jako przewodnik w tej przestrzeni edukacyjnej.

Andrzej Chodubski

Edyta Pietrzak, *Ku globalnemu społeczeństwu obywatelskiemu. Transgresje idei*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2014, ss. 283.

W wstępie do prezentowanej książki wskazuje się, że *społeczeństwo obywatelskie* jest jednym z kluczowych pojęć w naukach o polityce. Społeczna orientacja natury ludzkiej, z której się ono wywodzi zdomowienia w europejskiej myśli politycznej od czasu Arystotelesa i Cyncerona jest